

Prof. dr hab. n. med. Alina Borkowska

Bydgoszcz 5.05.2024

Katedra Neuropsychologii Klinicznej

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Collegium Medicum w Bydgoszczy

Recenzja rozprawy doktorskiej pt. „Regulacja emocji, labilność emocjonalna i przywiązanie a zmiany strukturalne mózgu u pacjentów z Anorexia Nervosa i z Zaburzeniem Osobowości Borderline” mgr Magdaleny Wayda-Zalewskiej.

Promotor: prof. dr hab. Katarzyna Kucharska oraz dr Agnieszka Pluta

W ostatnich latach rozpowszechnienie zaburzeń odżywiania u młodzieży jest bardzo wysokie, a choroba dotyka coraz młodszych dzieci. Zwraca się szczególną uwagę na wysokie ryzyko współchorobowości oraz zróżnicowanego obrazu klinicznego, co powoduje, że ich leczenie jest istotnym wyzwaniem terapeutycznym. Szczególnie istotne jest współwystępowanie zaburzeń osobowości, w szczególności osobowości Borderline. Badania naukowe w tym zakresie mają wieloletnią historię, lecz nie przyniosły jednoznacznych informacji na temat ich etiopatogenezy ani jednolitych zaleceń terapeutycznych. W ostatnich latach szczególne zainteresowanie budzą mózgowy mechanizmy związane z etiologią i obrazem klinicznym tych zaburzeń. Początkowo wskazywano na zmiany funkcjonalne i strukturalne mózgu, których wyrazem były zaburzenia neuropsychologiczne oraz zaburzenia regulacji emocji, stwierdzane u pacjentów z anoreksją. Badania te nie przyniosły jednak rozstrzygnięcia, które zmiany OUN mogą być markerami związanymi z predyspozycją do choroby, a które są jej wynikiem, m.in. niedożywienia. Nieco więcej informacji na ten temat przyniosły badania z zastosowaniem nowoczesnych technik neuroobrazowych, w tym metod neuroobrazowania funkcjonalnego. Praca Doktorantki mieści się więc w bardzo istotnym nurcie poszukiwań naukowych i wnosi istotne nowe informacje na temat specyfiki zmian w OUN w odniesieniu do zaburzeń emocjonalnych u osób z anoreksją i zaburzeniami osobowości typu Borderline.

Praca ma typowy układ dla dysertacji doktorskich i jest napisana poprawnym językiem polskim. Poszczególne rozdziały są ułożone w sposób logiczny i przemyślany, co sprawia, że

czyta się ją z przyjemnością. Autorka podzieliła ją na dwie części, teoretyczną i empiryczną. Praca liczy 116 stron, po których zamieszczono bibliografię i spis tabel i rycin oraz załączniki. W części teoretycznej przedstawiono problematykę anoreksji i zaburzeń osobowości Borderline, uwzględniając podstawy neurobiologiczne obu zaburzeń, a także aktualne zasady ich leczenia. Autorka dokonała też rzetelnej analizy współczesnej literatury światowej na temat regulacji emocji i labilności emocjonalnej w anoreksji i osobowości Borderline. Uważam, że ten przegląd powinien stanowić podstawę artykułu naukowego, gdyż jest on dobrym kompendium wiedzy, której w polskim piśmiennictwie brakuje. Interesujące są również analizy neuronalnych korelatów przywiązania, opisane w rozdziale 4.

W rozdziale 5 przedstawiono problematykę badania, jego cel naukowy oraz hipotezy badawcze. Autorka postawiła sobie za cel zaproponowanie teoretycznych i praktycznych modeli anoreksji i zaburzenia osobowości Borderline, które byłyby istotne w ich leczeniu i prewencji. Analizowała trzy główne problemy badawcze: ocena różnic pomiędzy osobami z anoreksją, osobowością Borderline i osobami bez tych zaburzeń w zakresie strategii regulacji i dysregulacji emocji, stylów przywiązania i w nasilenia objawów klinicznych, oceny specyfiki i ew. różnic strukturalnych mózgu w tych grupach, a także zbadanie zależności pomiędzy cechami strukturalnymi mózgowia a pozostałymi zmiennymi w badanych grupach. Doktorantka postawiła aż 11 hipotez badawczych, które są niezwykle szczegółowe i dotyczą każdego badanego obszaru. Można byłoby je bardziej uogólnić (np. jedna hipoteza mogłaby zakładać istnienie istotnych różnic w badaniu struktur mózgu pomiędzy grupami), ale rozumiem, że Autorka z laboratoryjną precyzją podeszła do ich sformułowania.

Część empiryczną rozpoczyna opis badanych osób, a także założone kryteria włączenia i wyłączenia z badania. Informacje te przedstawiono w rozdziale 6. Ostatecznie zbadano kobiety z uwagi na fakt, że anoreksja najczęściej dotyczy dziewcząt i młodych kobiet. Zbadano 119 osób, które podzielono na 3 grupy: 41 osób zdrowych, 32 osoby z anoreksją typu restrykcyjnego, 46 osób z zaburzeniem osobowości Borderline. Grupy nie różniły się wiekowo, stwierdzono natomiast różnice pod względem liczby (nie ilości) lat edukacji (osoby zdrowe uzyskały najwyższy wskaźnik edukacji) oraz BMI (osoby z anoreksją miały najniższe BMI, co jest jednym z kryteriów rozpoznania tego zaburzenia). Badanie było poufne, tzn. badane osoby były zapewnione o niezależności badania naukowego od postępowania diagnostyczno-terapeutycznego i o tym, że wszelkie informacje służą badaniu naukowemu, a na badanie udzielały pisemnej świadomej zgody. Na przeprowadzenie badania uzyskano zgodę Komisji Bioetycznej UKSW (KEiB-05/2020).

Autorka szczegółowo opisała metody badawcze. Wstępną ocenę kwestionariuszową badani wykonywali poprzez stronę internetową, co było podstawą kwalifikacji do dalszych badań - wypełnienia testów i skal klinicznych. Odbywało się to za pomocą platformy do badań Qualtrix XM lub w trakcie pierwszego spotkania z badaczem. Za udział w badaniu uczestnicy otrzymali bony podarunkowe.

Do oceny parametrów psychologicznych zastosowano Skalę Dysregulacji Emocjonalnej EDS (wersja skrócona), Skalę Strategii Regulacji Emocji (RESS-24) do oceny sześciu strategii regulacji emocji, Kwestionariusz Poznawczej Regulacji Emocji (CERQ), skalę Labilności Emocjonalnej (ALS-18), Kwestionariusz Stylów Przywiązania (ASQ), Narzędzie do badania aspektów więzi (PBI). Skale te posiadają polskie wersje, a także charakteryzują się wysoką rzetelnością i trafnością.

Do badania objawów klinicznych zastosowano Ustrukturalizowany Wywiad Kliniczny do Badania Zaburzeń Osobowości z Osi II DSM-5 (SCID-5-PD), Listę Kontrolną Zaburzenia Osobowości z Pogranicza ZOB (BPD), Test Postaw Wobec Jedzenia (EAT-26) do oceny nasilenia objawów zaburzeń odżywiania, Szpitalną Skalę Lęku i Depresji HADS oraz określano BMI badanych. Badanie neuroobrazowe przeprowadzono w Naukowym Centrum Obrazowania Biomedycznego w Światowym Centrum Słuchu Instytutu Fizjologii i Patologii Słuchu w Kajetanach. Analiza statystyczna uzyskanych wyników nie budzi zastrzeżeń, dobrano odpowiednie testy i modele statystyczne, zgodne ze współczesnymi standardami metodologicznymi. Dokonano analizy spójności wewnętrznej stosowanych skal, która wykazała ich przydatność w badanej grupie. Analizę danych neuroobrazowych wykonano z zastosowaniem odpowiednich narzędzi (FreeSurfer) zapewniających dobranie adekwatnych algorytmów określenia ilościowych i jakościowych parametrów mózgu.

W rozdziale 7 zaprezentowano wyniki badań, które przedstawiono w 13 tabelach i 9 rysunkach. Stwierdzono istotne różnice pomiędzy badanymi grupami w zakresie wszystkich badanych parametrów regulacji emocji, w tym labilności emocjonalnej, strategii regulacji emocji, a także w zakresie stylów przywiązania, gdzie osoby z anoreksją i osobowością Borderline prezentowały istotnie większe nasilenie zaburzeń, podobnie też częściej stosowały nieadaptacyjne strategie regulacji emocji. Stwierdzono również, że badani z tych grup klinicznych mieli wyższe nasilenie lęku, depresji i innych objawów klinicznych, co było zgodne z przewidywaniami badaczki. Interesującym wynikiem jest stwierdzenie zależności pomiędzy rodzajem więzi a strategiami regulacji emocji u osób z anoreksją i osobowością Borderline, gdzie wykazano, że bezpieczny typ przywiązania koreluje z adaptacyjnymi strategiami.

Wyniki badań neuroobrazowych wykazały natomiast liczne anomalie strukturalne i funkcjonalne mózgu u osób z grup klinicznych, a zwłaszcza anoreksji, w porównaniu z osobami zdrowymi. Dotyczyły one objętości struktur mózgu, anomalii kory przedczołowej, skroniowej i zakrętu obręczy oraz struktur podkorowych - wzgórza i jądra półleżącego. Jest to zgodne z wcześniejszymi doniesieniami, które wskazywały, że anomalie te mogą być uznane za markery neuroobrazowe anoreksji. Niezaprzeczną nowością w badaniach Doktorantki jest wykazanie zależności pomiędzy anomalią mózgu, wykazaną w badaniu neuroobrazowym, a dysregulacją emocji i przywiązaniem, zwłaszcza zależność z objętością istoty szarej, i zmianami w obrębie kory czołowej, skroniowej, kory zakrętu obręczy oraz struktur podkorowych - ciała migdałowatego, wzgórza, jądra ogoniastego, jąder podstawy mózgu i mózdzku. Jest to tym bardziej istotne, że już wcześniej wskazywano na znaczenie zmian w tych obszarach w etiologii zaburzeń psychicznych i dysfunkcji złożonych procesów psychicznych, w tym poznawczych i emocjonalnych.

W rozdziale 8 pt „Dyskusja wyników” zamieszczono podsumowanie poszczególnych etapów badań, uzyskanych wyników i ich omówienie w świetle współczesnej literatury naukowej. Dyskusja została przeprowadzona dojrzałe w oparciu o adekwatnie dobrane najnowsze pozycje piśmiennictwa prezentujące wyniki innych autorów. W podrozdziale 8.2 Autorka w sposób opisowy przedstawiła wnioski, które moim zdaniem powinny zostać nieco przeformułowane i wypunktowane i powinny odzwierciedlać uzyskane wyniki. W obecnej formie są to przemyślenia Autorki na temat wagi przeprowadzonego badania, która niewątpliwie jest bardzo znacząca. W tym miejscu przedstawiono również implikacje praktyczne, które są bardzo ważne, ale powinny zostać zaprezentowane, podobnie jak wnioski, innym odrębnym rozdziale, a nie w dyskusji. Podrozdział 8.3 zawiera limitacje badania oraz wskazuje przyszłe kierunki badań. Świadczy to o dojrzałości badawczej Doktorantki i zdolności do krytycznego spojrzenia na własny projekt. Doktorantka jest świadoma zarówno mocnych stron pracy, jak też jej ograniczeń. Jest to szczególnie ważne, gdyż badanie, które zaplanowała i przeprowadziła jest na bardzo wysokim poziomie metodologicznym i wpisuje się w najbardziej gorący nurt badań światowych nad anoreksją i osobowością Borderline i jest zdecydowanie jednym z najlepszych, jaki w ostatnim okresie miałam przyjemność recenzować.

Cytowana literatura jest bardzo bogata, liczy aż 473 pozycje, być może jest ich zbyt wiele. Świadczy to jednak o gruntownym przeszukaniu baz danych i dużej znajomości literatury dotyczącej podjętego tematu. Autorka korzystała z pozycji najnowszych oraz wcześniejszych, zarówno przedstawiających badania ośrodków zagranicznych, jak też

krajowych. W załącznikach umieściła wszystkie dokumenty niezbędne do przeprowadzenia badania, w tym zgodę komisji bioetycznej, stosowane skale i dokładne opisy wraz z obrazem badanych regionów anatomicznych mózgu.

Podsumowanie recenzji:

Praca jest wynikiem nowatorskiego interdyscyplinarnego projektu badawczego i mieści się w gorącym nurcie badań światowych w psychologii i psychiatrii nad anoreksją i osobowością Borderline. Jest znakomicie przygotowana pod względem metodologicznym, zarówno na etapie planowania i wykonania eksperymentu, jak też analizy wyników badań. Na każdym etapie pracy zachowano współczesne standardy metodologiczne, co sprawia, że wyniki badań mają szansę na publikację w najbardziej prestiżowych pismach naukowych. Doktorantka posiada zdolności samodzielnego prowadzenia pracy badawczej i myślenia analitycznego, a także krytycznego, niezbędnego w pracy naukowej. Wyniki pracy mają wysoką wartość poznawczą oraz aplikacyjną i noszą istotne informacje do reprezentowanej przez badaczkę dyscypliny naukowej.

Praca doktorska Pani mgr Magdaleny Wayda-Zalewskiej pt. "Regulacja emocji, labilność emocjonalna i przywiązanie a zmiany strukturalne mózgu u pacjentów z Anorexia Nervosa i z Zaburzeniem Osobowości Borderline" spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim na stopień doktora w dyscyplinie nauko w ej psychologia, zgodnie z warunkami określonymi w art. 13 ust.1 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (j.t. Dz.U. z 2017 r poz. 1789 z późn. zm.). Mam zatem zaszczyt przedstawić Radzie Dyscypliny Naukowej Psychologia Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie wniosek o dopuszczenie mgr Magdaleny Wayda- Zalewskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Jednocześnie wnoszę o wyróżnienie pracy, z uwagi na jej wysokie walory metodologiczne, poznawcze i znaczenie aplikacyjne.

Prof. dr hab. n. med. Alina Borkowska

*Kierownik Katedry Neuropsychologii Klinicznej
UMK w Toruniu, Collegium Medicum w Bydgoszczy*